

УДК 355.4

Р. С. Іваницький, С. В. Печериця

**УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ
З МЕТОЮ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКІ АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ
НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ДЕРЖАВ
У КОНТРТЕРОРИСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ**

На основі аналізу міжнародного досвіду застосування збройних сил держав у контртерористичних операціях обґрунтовано рекомендації щодо вдосконалювання національної системи боротьби з тероризмом з метою інтеграції України у європейські архітектури безпеки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах з метою адекватного реагування на загрози терористичних проявів уряди багатьох країн приділяють серйозну увагу створенню і підтриманню на необхідному рівні національних антитерористичних систем. З урахуванням зростання кількості терористичних актів, що призводять до значних людських втрат і завдають значної матеріальної шкоди, більшість країн світу активізувала вжиття превентивних антитерористичних заходів, вишукуючи нові форми та методи більш ефективного запобігання і протистояння різним проявам тероризму. При цьому непоодинокими є наміри і факти використання в антитерористичних заходах військових формувань. Зокрема, у різних державах розробляються нові форми і методи залучення збройних сил до антитерористичних заходів. Це стосується США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Іспанії, Росії, Китаю, Австралії, Мексики та Грузії.

Аналіз стану розроблення форм і способів залучення Збройних Сил України до антитерористичних заходів свідчить про те, що в Україні вони слабо вивчені, мало досліджені і недостатньо освоєні. У прямій постановці питання застосування військ (сил) у великомасштабних контртерористичних операціях в Україні не розроблялося.

Мета статті – обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення національної системи боротьби з тероризмом та підвищення ролі України у створенні європейської архітектури безпеки.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо особливості правового регулювання залучення збройних сил до антитерористичних заходів на своїй території.

У Російській Федерації з метою протидії чеченським бойовикам створено численне Об'єднане угруповання військ на Північному Кавказі. Воно поєднує у собі частини і підрозділи

різної відомчої належності, у тому числі Міноборони РФ та Внутрішніх військ. За наявними даними до кінця 2007 р. тільки чисельність військовослужбовців-контрактників у Північнокавказькому військовому окрузі становила понад 45 тис. осіб. Крім того, у березні 2005 р. Держдума Росії прийняла поправки до закону РФ “Про оборону”, в результаті яких було визначено правові засади для використання збройних сил усередині держави – проти терористів. При цьому обмеження дій армії у використанні всіх видів озброєння у законі не передбачено.

У США після вересневих подій 2001 р. до боротьби з терористами активно почали залучати армію. У вересні 2002 р. прийнято нову Стратегію національної безпеки США з метою убезпечення території країни та її громадян і своєчасного попередження про можливі загрози.

У зв'язку з цим у збройних силах збільшено чисельність сил швидкого реагування, створено спеціальні антитерористичні підрозділи, які оснащено спеціальним озброєнням і технікою, регулярно проводяться навчання особового складу підрозділів з протидії терористам, збільшено витрати на заходи боротьби з тероризмом тощо.

Так, у 2002 р. президент США підписав директиву № 18, яка дає право збройним силам проводити таємні операції. Ця функція, крім ЦРУ, надана силам спеціального призначення SOF (Special Operations Forces). До нових завдань SOF віднесено військові операції та безпосереднє проведення таємних бойових операцій проти терористів, наркомафії, революційних рухів та релігійних екстремістів.

Для здійснення таких функцій Пентагон підпорядкував Командуванню силами спеціального призначення, що дислоковане на базі ВПС Мак-Ділл (штат Флорида), 44 тис. військовослужбовців, зведених у формування “рейнджерів”, “зелених беретів”, “Дельта-Фос”,

спецназ ВМС, спецназ ВПС та підрозділ командос у корпусі морської піхоти.

Крім того, як складник превентивних антитерористичних заходів армія США активно використовується для контролю повітряного простору країни та вирішення проблем стосовно протидії атакам біотероризму.

Значними є обсяги робіт, що виконані і виконуються в США у нових умовах. Міноборони США зроблено підбір найбільш ефективних технологій і озброєнь (перспективні зразки нових систем зброї, спорядження, що забезпечують системи спостереження, зв'язку тощо), які могли б внести вагомий вклад у посилення могутності американських збройних сил у недалекому майбутньому. Проведено оцінку нових технологій на предмет можливості їхнього застосування для підвищення тактико-технічних характеристик спеціального озброєння, що експлуатується та перебуває у процесі розробки. Використання останніх досягнень у галузі інформаційних технологій, електроніки і сучасних систем озброєння може забезпечити американським збройним силам значні переваги над противником.

Проводиться оснащення дивізій сухопутних військ сучасною цифровою технікою, що має підвищити їхню ефективність на 30 – 40 %. Вартість оснащення цією технікою однієї тільки дивізії оцінюється в суму близько 300 млн доларів США.

Важливим для вдосконалення систем забезпечення у збройних силах США є їхня нова інфраструктура. Установлюється нова тріада збройних сил США:

- наступальні ударні системи (ядерні і неядерні);
- оборонні (активні і пасивні);
- оновлена оборонна інфраструктура для забезпечення нових можливостей у протидії виникаючим загрозам.

Така нова структура зменшує залежність США від ядерної зброї, яка скорочується за планами до 2012 р. до обсягів 1 700 – 2 200 стратегічних ядерних боєприпасів та збільшує можливості неядерних ударних сил, що в цілому зменшуватиме ядерну небезпеку у світі.

Нова тріада передбачає підвищення універсальності збройних сил, не потребуючи їхнього поділу на окремі види. Наприклад, ВМС (з досвіду війни 2003 р. в Іраку), оснащені ракетними системами великої дальності, будуть

залучатися до участі у наземних операціях для завдання ударів по наземних цілях на великій віддалі від берегової лінії.

У плані вдосконалювання систем усебічного забезпечення військ у воєнних операціях варто враховувати те, що в нових умовах підвищується роль так званих “спеціальних сил”, що складаються з невеликих за чисельністю підрозділів, які діють досить самостійно за вогневою підтримкою з повітря і тилу. Очікується збільшення кількості цивільних осіб, набраних за контрактом [1].

Питанням ведення інформаційної війни (проведення інформаційних операцій) в антитерористичних операціях із залученням збройних сил приділяють увагу також у Німеччині та Китаї.

У 2003 р. уряд *Німеччини* затвердив документ під назвою “Напрямки воєнної політики”. Ним передбачено можливість застосування збройних сил всередині країни з поліцейськими чи іншими функціями для боротьби з тероризмом. У документі вперше в контексті “завчасного застосування воєнної сили проти недержавних структур, терористів та асиметричних загроз із метою запобігання кризам” використовується термін “превентивна війна”.

Водночас армійські підрозділи активно залучені (на території Німеччини) до відвернення можливих повітряних терористичних атак.

У *КНР* офіційно про важливість боротьби з тероризмом владні структури країни стали говорити лише останнім часом, однак досвід проведення подібних операцій у китайських військовослужбовців набуто вже доволі давно. Так, армійські підрозділи ведуть активну боротьбу проти збройних сепаратистів руху “Східний Туркестан”.

Антитерористична підготовка стає обов'язковим предметом програми навчання солдат Народної визвольної армії Китаю (НВАК). Вказівка про це міститься у директиві генерального штабу НВАК. Акцент у документі зроблено на всебічній підготовці військовослужбовців – від ведення антитерористичних бойових дій до інформаційних війн. На думку керівництва НВАК, саме інформаційні технології є важливим складником успішного ведення війн майбутнього.

В *Австралії* оголошено про збільшення чисельності підрозділів особливого призначення, які переходять у підпорядкування Спеціального

оперативного командування. Новій структурі зі штабом у м. Сідней надаються повноваження окремого роду військ, що дозволить чітко координувати проведення операцій по боротьбі з тероризмом і об'єднати в одне могутнє угруповання всі дислоковані у різних районах країни спеціальні війська. Для їх оснащення буде закуплено найсучаснішу зброю, у тому числі бойові вертольоти і новітню техніку. Крім цього, передбачається також більш активне залучення до дій проти терористів і тилового забезпечення сил оперативного резерву.

В Іспанії парламент ухвалив новий закон про національну оборону (2004 р.), у якому вперше передбачена участь збройних сил держави у боротьбі проти тероризму. Іспанську армію планується залучати до охорони транспортної системи та широкомасштабних заходів.

У Франції передбачається більш широке залучення підрозділів збройних сил до забезпечення безпеки повітряного простору та морських акваторій держави, охорони важливих стратегічних об'єктів і попередження загрози застосування зброї масового ураження.

Так, у разі загрози проведення терористичних актів на підрозділи збройних сил Франції покладаються завдання посилення охорони повітряного простору, посилення безпеки у прибережній акваторії, проведення заходів з безпеки на континентальній частині Франції. Крім того, передбачається внесення змін до режиму функціонування "Зони оборони Парижа", а саме участь підрозділів армії у наданні допомоги Префектурі поліції м. Париж у здійсненні цілодобового патрулювання.

З початку липня 2002 р. у збройних силах Мексики запроваджуються заходи, спрямовані на підвищення ефективності боротьби з тероризмом і діяльністю наркокартелів. Особливу увагу військово командування приділяє різним екстремістським угрупованням, котрі мають у своєму розпорядженні необхідні людські і технічні ресурси для проведення терактів. За таких умов збройні сили активізували діяльність у стратегічно важливих районах країни, що полягає у збільшенні кількості патрулів.

Крім того, безпеку бурових платформ у Мексиканській затоці, з яких видобувається 70 відсотків нафти в країні, забезпечують 12 кораблів і 16 літаків національних ВМС.

З квітня 2003 р. у Грузії американські військові інструктори в рамках програми "Навчання й оснащення" проводять навчання підрозділів спеціального призначення формам і методам

боротьби з терористичними групами і незаконними збройними формуваннями.

Особливістю програми індивідуальної підготовки рядових командос є те, що до неї залучено підрозділи спеціального призначення різної відомчої належності (Міноборони Грузії, Комітету національної безпеки, Міністерства внутрішніх справ та прикордонних військ).

Як особливо важливий момент звертає на себе увагу те, що в кожній країні, котра тією чи іншою мірою залучає до протидії тероризму армію та внутрішні війська, намагаються створити таку систему взаємодії, щоб ефективніше вирішувати питання міжвідомчої координації, між'юрисдикційної співпраці, обміну інформації тощо. У рамках цього передбачається створення об'єднаних органів управління підрозділами спеціального призначення, відпрацювання нормативно-правової бази щодо застосування армії у сфері боротьби з терористичними проявами, що дозволить удосконалити національні антитерористичні системи шляхом усунення проміжних управлінських ланок.

Розглянемо міжнародний досвід спільного застосування контингентів військ (сил) різних держав у великомасштабних контртерористичних операціях, що проводяться поза межами цих держав.

Із 2001 р. американські військові відігравали основну роль у проведенні двох великомасштабних контртерористичних операцій в Афганістані та Іраку.

У березні 2005 р. міністр оборони США затвердив "Національний військовий стратегічний план війни з тероризмом", за яким передбачається перехід збройних сил США до нової Національної військової стратегії з ведення глобальної війни проти тероризму. Головна ідея Стратегії полягає у наданні наступального характеру боротьбі з тероризмом з широким використанням елементів інформаційних операцій.

У рамках сформованої після терактів у США 11 вересня 2001 р. міжнародної антитерористичної коаліції збройні сили ФРН беруть участь у місії в Афганістані. До операцій британо-американських спецпідрозділів із захоплення та знищення бойовиків "Аль-Каїди" в Афганістані залучено 100 бійців елітного підрозділу "Kommando Spezialkräfte".

Крім цього, командування бундесверу високо оцінює дії німецьких військових по веденню інформаційних операцій в Афганістані. У Кабулі з лютого 2002 р. знаходиться підрозділ 950 батальйону оперативної інформації, до складу

якого входять військові журналісти, перекладачі та інші спеціалісти. Їх головним завданням є роз'яснення афганцям мети перебування у країні іноземних миротворців, у тому числі й солдат бундесверу. Досконала мовна підготовка зазначених спецпідрозділів дає їм змогу порівняно “комфортно” почуватись у цих країнах та мінімізувати втрати особового складу.

Сьогодні воєнна політика Європейського Союзу в галузі безпеки й оборони зазнає значних змін. Маастрихтськими угодами 1991 р. були визначені напрями воєнно-політичних дій європейських структур на 15 років. Новим поштовхом до зближення політичних позицій у питаннях створення окремих військових сил з метою реагування ЄС на кризи стали для європейських держав події у Косові в 1999 р. та подальша війна проти СРЮ. Оскільки питання остаточного врегулювання воєнно-політичних конфліктів в Європі не вирішено, то завдання більш активної військової участі саме європейських структур у врегулюванні цих конфліктів продовжує залишатися актуальним.

Згідно з підсумковими документами зустрічей керівників Франції і Великої Британії у містах Сан-Мало і Кельн зазначено, що європейські держави повинні мати здатність для самостійних дій, спираючись на багатонаціональну військову силу і користуючись правом вільно визначати політику її застосування в інтересах адекватного реагування на регіональні загрози.

Відповідно до цієї політичної директиви ЄС намагається створити об'єднані європейські сили швидкого реагування (ЄСШР). Цільове призначення ЄСШР – урегулювання криз, у тому числі примушення до миру, що включає ведення бойових дій проти однієї із сторін конфлікту (держави). Зараз процес створення ЄСШР продовжується. На сучасному етапі розробляються керівні документи щодо створення самих сил (доктринальні документи, концепції, постанови) та практична розробка стосовно формування військових підрозділів. Воєнно-політичні наміри ЄС щодо врегулювання криз територіально обмежуються європейським регіоном та прилеглими територіями. Сьогодні в Європі до таких конфліктів належать Косово, Боснія і Герцеговина (колишня Югославія), Придністров'я (республіка Молдова), а також деякі території Північного Кавказу (частина так званого “конфліктного поясу”).

Аналіз найбільш масштабних воєнно-політичних криз в Європі останнього десятиріччя свідчить про те, що міжнародні миротворчі сили, які залучаються до врегулювання подібних криз, повинні мати здатність здійснювати масштабні гуманітарні акції в районах воєнних конфліктів; можливості щодо військового контролю значних за площею територій (десятки тисяч квадратних кілометрів) і здійснення захисту цивільного населення від геноциду; можливості виконання комплексу невійськових функцій політичного, правового, економічного та іншого характеру; здатність до ведення масштабних бойових дій із залученням (за необхідності) всіх видів і родів військ (з мінімальними втратами особового складу та цивільного населення) проти однієї або кількох сторін (як сторона може виступати також держава) воєнного конфлікту [3].

Законом України “Про участь України в міжнародних миротворчих операціях” не передбачена участь підрозділів Збройних Сил України в ММО під егідою окремих держав (коаліцій держав) без наявності Мандату ООН, ОБСЄ, інших легітимних регіональних організацій у сфері безпеки. Чинним законодавством передбачаються дії і заходи у складі багатонаціональних сил, що створюються за згодою Ради Безпеки ООН, які проводяться під загальним контролем Ради Безпеки ООН [2].

Участь Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях є пріоритетним завданням, успішне виконання якого позитивно впливає на зміцнення міжнародного авторитету України, сприяє розвитку співробітництва з євроатлантичними та регіональними структурами безпеки. Військовослужбовці ЗС України, проходячи службу у складі міжнародних миротворчих сил, набувають унікального бойового досвіду, що позитивно впливає на боездатність Збройних Сил у цілому. Держава отримує додаткову можливість надавати фінансову підтримку реформуванню Збройних Сил, що має виняткове значення для її національних інтересів.

У 2006 – 2007 рр. українські військовослужбовці брали участь у миротворчих та антитерористичних місіях під егідою НАТО, ООН та у складі багатонаціональних сил на території 9-ти країн світу.

Протягом 2006 р. до міжнародної миротворчої діяльності залучалися групи миротворчого

персоналу та 2 миротворчі контингенти Збройних Сил України.

Військовослужбовці ЗС України діяли у складі міжнародних миротворчих місій ООН у Лівані, Ліберії, Косова, Ефіопії та Еритреї, Демократичній Республіці Конго, Грузії, Судані. Збройні Сили України брали участь у складі багатонаціональних сил КФОР у Косові (Сербія і Чорногорія).

Відповідно до чотиристоронніх домовленостей у Придністровському регіоні Республіки Молдова діяла група військових спостерігачів України [3].

Збройні Сили України брали активну участь у міжнародних миротворчих операціях (ММО) в Іраку, у складі Тренувальної Місії НАТО та у складі штабів Багатонаціональних сил [1].

Окрім безпосереднього залучення миротворчих контингентів, миротворчого персоналу та ресурсів до миротворчих операцій НАТО, Україна сприяє Альянсу у проведенні операцій Міжнародних Сил Сприяння Безпеки (МССБ) в Афганістані, операції НАТО щодо сприяння проведенню Африканським Союзом миротворчої операції у провінції Дарфур, Судан.

У рамках участі у міжнародних заходах з боротьби з тероризмом Україна приєдналася до антитерористичної операції НАТО у Середземному морі "Активні зусилля".

Головними проблемами сьогодні як для НАТО, так і для України стосовно участі в операціях є ефективність прийняття рішення, взаємосумісність, фінансування, а також розширення спектру майбутніх операцій.

Прийняття рішення щодо характеру міжнародних антитерористичних операцій, ступеня участі в них України, а також характер підготовки військ (сил) залежить в основному від законодавчої врегульованості даного питання, наявності консенсусу між гілками влади, що впливає на швидкість прийняття такого рішення та визначає ефективність усієї операції.

Рівень участі України в міжнародних антитерористичних операціях під егідою НАТО у фінансовому розумінні залежатиме від рішення Альянсу щодо системи такого фінансування. Якщо залишиться принцип "платить той, хто робить", то ймовірно, що партнери взагалі та Україна зокрема не зможуть брати активну участь в операціях самостійно без відшкодування витрат. Якщо буде прийнято рішення про заснування системи спільного фінансування операцій, то постає питання: хто буде робити внески – країни НАТО чи всі країни, які беруть участь в операції? Якщо система буде змішана (як зараз), ймовірно, буде спостерігатися тенденція зменшення участі

більшості країн-членів НАТО і збільшення участі партнерів.

Висновки

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду застосування збройних сил держав для протидії терористичним організаціям та досвіду участі ЗС України у міжнародних миротворчих та антитерористичних операціях дозволяє дійти висновку щодо перспективності та важливості подальшого розвитку цього виду діяльності. Незважаючи на існуючі проблемні питання, участь українських військовослужбовців у міжнародній миротворчій діяльності є, безумовно, одним із найважливіших зовнішньополітичних здобутків нашої держави і має виняткове значення для підвищення політичного авторитету України на світовій арені й у Європі зокрема та інтеграції України у європейські архітектури безпеки.

Для вдосконалення приведення антитерористичної системи України у відповідність до реальних загроз та прогнозованих тенденцій щодо активізації міжнародного тероризму виникла необхідність вжити таких заходів: розробити та затвердити державну систему визначення рівнів загроз, які вимагатимуть застосування збройних сил та миротворчих контингентів у антитерористичних заходах; внести зміни до чинного законодавства України стосовно порядку та формату використання збройних сил в антитерористичних заходах у складі міжвідомчого тимчасового угруповання та їх функцій; передбачити здійснення цільової фахової підготовки сил, що залучаються до протидії тероризму за єдиною методикою антитерористичної спрямованості; адаптувати та вдосконалити систему управління антитерористичними заходами з урахуванням залучення сил і засобів збройних сил.

Список використаних джерел

1. Війна в Іраку в 2003 році. Передумови виникнення війни, розвиток воєнно-політичної обстановки та наслідки: інформ. зб. / за заг. ред. М. Г. Шпури. – К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2003. – 117 с.

2. Довідник з питань міжнародного військового співробітництва. – К. : "МП Леся", 2003. – 192 с.

3. Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи : темат. зб. / за заг. ред. М. І. Шпури. – К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2004.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2008 р.